

Sygn. akt I ACa 652/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 listopada 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Roman Sugier
Sędziowie :	SA Anna Bohdziewicz SO del. Ewa Solecka (spr.)
Protokolant :	Anna Wieczorek

po rozpoznaniu w dniu 28 listopada 2014 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa D. K.

przeciwko B. B., W. W. i D. B.

o stwierdzenie nieważności umowy

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej

z dnia 29 kwietnia 2014 r., sygn. akt I C 101/12

1) oddala apelację;

2) zasądza od powódki na rzecz pozwanych 2.700 (dwa tysiące siedemset) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

IACa 652/14

UZASADNIENIE

Powódka D. K. wniosła o stwierdzenie, że umowa dożywocia z dnia 10.02.2012 r. zawarta przed notariuszem R. O. w Ż. numer akt Rep.(...) pomiędzy pozwaną W. W. a pozwanymi D. B. i B. B. jest nieważna oraz o zasądzenie od pozwanych na rzecz powódki zwrotu kosztów procesu.

Pozwani W. W., D. B. i B. B. wnieśli o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powódki na rzecz pozwanych zwrotu kosztów postępowania.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej oddalił powództwo i zasądził od powódki na rzecz pozwanych kwotę 3.917zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Rozstrzygnięcie powyższe Sąd oparł na następujących ustaleniach i zważeniach :

Powódka D. K. jest córką pozwanej W. W. a siostrą D. B.. W. W. zawarła w dniu 10 lutego 2012 r. z pozwanymi D. i B. B. notarialną umowę dożywocia w trybie art. 908 kc mocą, której przeniosła na rzecz D. i B. B. własność zabudowanej nieruchomości stanowiącej działkę nr (...) o powierzchni 0,0729 ha, a D. i B. B. w zamian zobowiązali się zapewnić dożywno nieodpłatnie W. W. zamieszkiwanie w całym budynku mieszkalnym położonym w R. przy ul. (...).

W. W. urodziła się (...) W dniu 2.01.1964r. zawarła związek małżeński z J. W., rozwiązany przez rozwód w 1970 r. Ze związku tego pochodzi czworo dzieci, powódka D. K., pozwana D. B. i córka B. T.. Syn Z. W. zmarł w (...)Nieruchomość będąca przedmiotem sporu pozwana W. W. nabyła na podstawie aktu własności ziemi (...) z 20.10.1975 r. i umowy zamiany z 12.09.1988 r. i w Księdze wieczystej tejże nieruchomości figurowała w momencie zawierania spornej umowy dożywocia, jako jej jedyny właściciel.

Z opinii biegłych sądowych lekarza psychiatry K. T. i psychiatry K. D. wynika, iż w dniu 10.02.2012 r. pozwana W. W. nie była stanie świadomie i swobodnie powziąć decyzji i wyrazić swoją wolę ze względu na zespół otępienny.

Sąd Okręgowy uznał, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie, wskazując, że jest to powództwo o ustalenie z art. 189 kpc, zgodnie, z którym powód może żądać ustalenia przez Sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny.

Nie ulega wątpliwości, iż powódka jest córką pozwanej W. W. i należy do kręgu spadkobierców ustawowych po niej. Dopóki jednak spadkodawca (pозwana W. W.) żyje, to powódka nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie nieważności umowy sporządzonej przez W. W. – gdyż, jako osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych W. W. ma za jej życia jedynie możliwość, szansę dojścia do dziedziczenia „ta szansa nie jest prawem podstawowym ani w zwykłej formie ani w charakterze tzw. ekspektatywy”. Vide: Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 20.02.2012 r. IACa 854/12, LEX 1344 233 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 27.04.1979 r. III CRN 56/79 OSNC 1979/12/244 „należący do kręgu spadkobierców ustawowych po osobie, która złożyła oświadczenie woli w takich okolicznościach (w stanie wyłączającym świadome podjęcie decyzji - art. 82 kc) może żądać ustalenia nieważności umowy dopiero po jej śmierci jako jej spadkobierca”. Dla uwzględnienia niniejszego powództwa stwierdzenie, że zgodnie z twierdzeniem powódki umowa dożywocia jest nieważna, nie jest wystarczające, konieczne było bowiem do materialno-prawnego uwzględnienia powództwa opartego na przepisie art. 189 kpc istnienie interesu prawnego – którego na dzień dzisiejszy powódka nie ma.

Mając powyższe na uwadze na podstawie art. 189 kpc Sąd Okręgowy orzekł jak na w sentencji, przy czym o kosztach procesu - na podstawie art. 98 kpc.

Powódka wniosła apelację od powyższego wyroku, zaskarżając go w całości i zarzucając obrazę przepisów postępowania, która miała wpływ na treść zaskarżonego wyroku, a to art. 189 k.p.c. poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji uznanie, po przeprowadzeniu w całości postępowania dowodowego, iż powódka nie ma interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy o dożywocie, w sytuacji gdy po pierwsze, kwestię legitymacji procesowej Sąd powinien zbadać w pierwszej kolejności ewentualnie wydać w tej sprawie wyrok wstępny, a po drugie w sytuacji, gdy powódka ten interes posiada.

Mając na uwadze powyższy zarzut powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie powództwa w całości oraz zasądzenie kosztów postępowania za I i II instancję według norm przepisanych.

Pozwani wnieśli o oddalenie apelacji i zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zważył:

Apelacja była niezasadna.

Ustalony przez Sąd Okręgowy stan faktyczny sprawy nie był kwestionowany przez apelującą, która postawiła zaskarżonemu wyrokowi jeden zarzut, a mianowicie naruszenia art.189 kpc przez błędne uznanie, iż powódka nie ma interesu prawnego w żądaniu stwierdzenia nieważności przedmiotowej umowy dożywocia z dnia 10 lutego 2012 r.

Kwestia ta miała w sprawie decydujące znaczenie, w sytuacji, gdy Sąd pierwszej instancji ustalił, że jedna ze stron wymienionej czynności prawnej nie była w stanie świadomości i swobodnie podjąć decyzji i wyrazić swej woli, a jako powód oddalenia powództwa wskazany został wyłącznie brak przesłanki z art. 189 kpc.

Argumentacja przedstawiona przez powódkę w apelacji była chybiona. Wbrew jej wywodom, dokonana przez Sąd Okręgowy ocena prawna i przyjęcie, że po stronie powódki nie istnieje uprawnienie do żądania na mocy art.189 kpc ustalenia zgodnego z postulatem pozwu, gdyż nie ma ona w tym przedmiocie interesu prawnego, było prawidłowe.

Z powołanego przepisu wynika, że warunkiem uzyskania ochrony jest wykazanie przez powoda konkretnego interesu prawnego w żądaniu ustalenia stosunku prawnego lub prawa. Z interesu prawnego powoda w uzyskaniu zamierzonego ustalenia wynika bowiem jego legitymacja do wytoczenia powództwa o udzielenie ochrony prawnej na podstawie art. 189 z art.

Pojęcie interesu prawnego rozumiane jest jako potrzeba prawna, która wynika z sytuacji prawnej, w jakiej się powód znajduje. Jest to obiektywna w świetle obowiązujących przepisów prawa, wywołana rzeczywistym naruszeniem albo zagrożeniem określonej sfery prawnej, potrzeba uzyskania konkretnej treści wyroku. Decyzja sądu o wydaniu wyroku ustalającego wynika ze stwierdzenia, że istnieje potrzeba tego rodzaju ochrony sądowej. Powszechne w judykaturze i doktrynie jest założenie, że interes ten istnieje tylko wtedy, gdy powód potrzebie ochrony swej sfery prawnej uczynić może zadość przez samo ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa.

Brak interesu prawnego jako przesłanki powództwa z art. 189 k.p.c. zachodzi wówczas, gdy powód nie ma jakiegokolwiek potrzeby ustalania stosunku prawnego lub prawa, gdyż jego sfera prawna nie została ani naruszona, ani zagrożona przez pozwanego (vide: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2002 r., II CKN 833/00, LEX nr 483288).

Interes prawny tworzy swego rodzaju więź łączącą strony, wskazującą, że właśnie te osoby legitymowane są materialnoprawnie do występowania w charakterze stron procesowych. Powódka nie była stroną przedmiotowej umowy dożywocia. Ta czynność prawna nie rzutuje w żaden sposób na aktualną sferę prawną powódki, która dążąc do wykazania swego interesu prawnego w rozumieniu art. 189 kpc powoływała się nie na sytuację obecną lecz na to, że po śmierci pozwanej W. W. zostanie jej spadkobierczynią ustawową, jest zatem zainteresowana tym, by przyszedł majątek spadkowy obejmował także nieruchomości, która w wyniku umowy z 10 lutego 2012 r. stała się własnością pozwanych D. i B. B..

Podkreślić należy, że wprawdzie powództwo o ustalenie może być wniesione w każdym czasie, jednakże interes prawny, o którym sąd orzeka w chwili wyrokowania, nie jest kategorią niezmienną. Powód zatem powinien wykazać jego aktualność według stanu z chwili orzekania (art. 316 § 1 kpc).

W tym kontekście ocenić należy, że oddalenie przez Sąd Okręgowy powództwa z powodu braku po stronie powódki interesu prawnego w uzyskaniu żądanego ustalenia było zasadne.

Interes prawny w rozumieniu art. 189 kpc jest to obiektywna (czyli rzeczywiście istniejąca), a nie tylko hipotetyczna (czyli w subiektywnym odczuciu strony) potrzeba prawna uzyskania wyroku odpowiedniej treści, występująca wówczas, gdy powstała sytuacja rzeczywistego naruszenia albo zagrożenia naruszenia określonej sfery prawnej (vide - wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 23 maja 2014 r., I ACa 313/13, LEX nr 1477017).

W niniejszym przypadku obiektywnej potrzeby prawnej uzyskania ustalenia żądanego w pozwie nie było. Bezspornym było, że w chwili obecnej żadne naruszenie praw powódki nie ma miejsca. Na podzielenie zasługuje pogląd wyrażony

przez Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 20 lutego 2013 r., I ACa 854/12, iż dopóki spadkodawca żyje, to nie może być mowy o prawie podmiotowym przyszłego spadkobiercy do spadku lub dziedziczenia. Okoliczność, że dana osoba należy do kręgu spadkobierców ustawowych daje tej osobie za życia spadkodawcy jedynie możliwość, szansę dojścia do dziedziczenia. Taka szansa nie jest prawem podmiotowym ani w jego zwykłej postaci, ani też w charakterze tzw. ekspektatywy (LEX nr 1344233).

Wbrew subiektywnemu przekonaniu powódki, nie ma podstaw, by przyjąć, że zachodzi realne zagrożenie jej praw przyszłych. Powoływanie się przez nią na samą tylko okoliczność, iż powódka należy do kręgu spadkobierców ustawowych W. W. nie przesądzało, że istotnie nabędzie spadek po swojej matce. Ewentualne dziedziczenie D. K. po matce jest zdarzeniem przyszłym i niepewnym. Można wskazać liczne hipotetyczne zdarzenia, w wyniku których do tego dziedziczenia nie dojdzie (może dojść do dziedziczenia testamentowego, powódka może nie dożyć otwarcia spadku po matce, może zostać uznana za niegodną dziedziczenia, nieruchomości może wyjść z majątku spadkodawczyni przed jej śmiercią z innych powodów niż w wyniku spornej umowy dożywocia itp.).

Dlatego nie mogło odnieść skutku wskazanie w apelacji, że możliwym jest skierowanie w przyszłości przez W. W. powództwa alimentacyjnego przeciwko powódce lub odwrotnie - wystąpienia przez powódkę z takim powództwem przeciwko matce, gdyż są to okoliczności, których zaistnienie jest równie hipotetyczne i niepewne jak tych, jakie powołane zostały wyżej dla wykazania, iż nie ma pewności co do tego, że powódka nabędzie spadek po pozwanej W. W..

Na koniec podnieść należy, że prawomocne oddalenie omawianego powództwa z braku interesu prawnego nie stoi na przeszkodzie wytoczeniu ponownego powództwa o ustalenie tego samego prawa lub stosunku prawnego w przyszłości po powstaniu interesu prawnego w ustaleniu. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 kwietnia 1979 r., III CRN 56/79 stwierdził, że ustalenie nieważności umowy z tej przyczyny, że jedna ze stron złożyła oświadczenie woli w stanie wyłączającym świadome powzięcie decyzji (art. 82 k.c.), jest dopuszczalne także po śmierci tej strony, jeżeli materiał zebrany w sprawie wystarcza do udowodnienia, że stan taki istniał w chwili składania oświadczenia woli. Osoba należąca do kręgu spadkobierców ustawowych po osobie, która złożyła w takich okolicznościach oświadczenie woli, może żądać ustalenia nieważności umowy dopiero po jej śmierci jako jej spadkobierca (OSNC 1979/12/244).

Chybiony był zarzut apelującej dotyczący tego, iż Sąd pierwszej instancji nie wydał wyroku wstępnego, gdyż z art. 318 kpc wynika taka możliwość, a nie powinność sądu. Twierdzenie o zbędności przeprowadzonego postępowania dowodowego w przedmiocie stanu świadomości W. W. w dniu 10 lutego 2012 r. nie miało znaczenia dla oceny prawidłowości zaskarżonego orzeczenia.

Wobec powyższego, Sąd Apelacyjny orzekł, jak w sentencji, na mocy art. 385 kpc. O kosztach postępowania apelacyjnego rozstrzygnięto na zasadzie art. 98 kpc i § 6 pkt.6 w zw. z § 12 ust.1 pkt.2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (t.j.Dz.U.z 2013 r., poz. 490).